науки, 2008.– №4. – С.360-365. *Воркачев С.Г.* Счастье как лингвокультурный концепт. – М.: Гнозис, 2004. – 236 с. *Залевская А.А.* Концепт как достояние индивида // Психолингвистические исследования слова и текста. Сб. научн. трудов. – Тверь: Тверской гос. ун-т, 2002. – С.5-18. *Игнаткина А.Л.* Специфика репрезентации концепта *PUBLIC RELATIONS* фразеологическими средствами американского и британского вариантов английского языка: Дис....канд.филол.наук: 10.02.04. – Саратов, 2005. – 225с. *Карасик В.И., Слышкин Г.Г* Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. *Приходько А.М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя, 2008. – 332 с. *Прохоров Ю.Е*. В поисках концепта. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 176 с. *Томахин Г.Д.* США. Лингвострановедческий словарь. – 2-е изд., стереотип. – М.: Рус яз., 2000. – 576 с. *Cutlip* S.M., Center A.H., Broom Y.M. Effective Public Relations. – 5 ed. – Englewood Cliffs, New York, 1978. – 612 p. *Public Relations*, Theology and Practice http://www.worldmag.com/world/olasky/Prodigal/appendix.html *Stefenson W*. The Play Theory of mass Communication. – Chicago: Chicago Press, 1967. – 225 p.

**ГАВРИЛОВА О.В.**
(*УкрДАЗТ*)

## ЗІСТАВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВ (на прикладах лексики російської, української та польської мов)

Дана стаття присвячена зіставному конотативному аналізу лексики російської, української і польської мов, що є метою дослідження. Актуальність дослідження визначається перспективністю аналізу лексики близькоспоріднених мов з конотативної точки зору. Матеріалом послужили генетично споріднені слова в російській, українській і польській мовах.

Одночасно із становленням порівняльно-історичного мовознавства були закладені основи зіставного дослідження мов на синхронному рівні. Ідея зіставного методу була теоретично обґрунтована І. А. Бодуеном де Куртене, елементи зіставлення зустрічалися і в граматиках 18-19 ст., але як лінгвістичний метод з певними принципами він став формуватися в 30-40-х рр. 20 ст. Важливий внесок в теорію і практику зіставного методу внесли в ці роки Е. Д. Поліванов, Л. В. Щерба, С. І. Бернштейн. Біля витоків вітчизняної зіставної лінгвістики стояли такі відомі учені як: Е. Д. Поліванов, Ф. Ф. Фортунатов, Л. В. Щерба, І. І. Мещанінов. Теоретичні основи зіставного вивчення мов були закладені В. Д. Аракіним, А. І. Смірницьким, В. Н. Ярцевою, В. Г. Гаком і багатьма іншими.

Зіставний метод базується на синхронії, прагне встановити різне, властиве кожній мові окремо. Він особливо ефективний стосовно споріднених мов, оскільки контрастні риси проступають найяскравіше на тлі схожих рис.

Зіставне вивчення споріднених мов дає можливості більш глибоко розкрити і описати як загальні процеси, які характеризують сучасний стан мов, що зіставляються, і тенденції їх розвитку, так і національно-специфічні явища.

У кожній національній мові виявляються і діють елементи, з одного боку, загальні і зі спорідненими і зі структурно віддаленими мовами, а з іншого боку – національно-самобутні, специфічні для даної мови. «Проблема вивчення близькоспоріднених мов, - пише Р. А. Будагов, - має свої особливості і труднощі. Встановити специфічні відносини між близькоспорідненими мовами на відміну від мов споріднених, але які не мають подібного ступеня близькості, завдання зовсім не таке просте, як це іноді здається» [Будагов 1975, с. 8].

Більш менш широко питання мовної взаємодії розроблялося на матеріалі російської, української і інших слов'янських мов. І. А. Бодуен де Куртене відзначив також і конкретні факти взаємних впливів російської і української мов і їх діалектів, а також явища взаємодії мови польської з іншими слов'янськими мовами: «Саме тепер, - писав учений, - відбувається, між іншим, взаємний вплив російської літературної мови і різних говорів, як великороських, так і малоросійських, також як і мови польської у всій її різноманітності, причому внаслідок умов, які своєрідно склалися, перевага залишається, природно, на стороні мови великороської. Слід також відзначити взаємний вплив польської мови громадськості і громадськості малоросійської, польської і чеської, польської і словацької, польської і кашубської, сербської і болгарської і т.п.» [Бодуен де Куртене 1963, с. 367].

Слов'янські – російська, українська і польська – мови є мовами генетично спорідненими, такими, що розвинулися з єдиної основи – староруської мови. Окрім єдності походження, слов'янські мови мають багато спільного в своїх історичних долях. Проте різне соціально-правове положення, існування ряду диференціальних рис, обумовлених внутрішніми законами розвитку кожної з мов окремо і чинниками соціально-економічного і культурного порядку, послужили причиною для вироблення національно-специфічних особливостей, до яких можна віднести різне до певної міри співвідношення книжкових (зокрема старослов'янських) і розмовних елементів, своєрідність засобів народнопоетичної образності і інші об'єктивні закономірності.

Так наприклад, велика схожість в лексичних складах близькоспоріднених російської, української і польської мов матеріально підтверджується спільністю походження і близькістю історичних шляхів розвитку російського, українського і польського народів – носіїв цих мов; елементи, що відображають специфічні риси кожної з близькоспоріднених мов, свідчать про внутрішні структурні процеси, що відбуваються в кожному з них окремо, а також про види і характер контактів кожної з цих мов з іншими спорідненими і неспорідненими мовами на різних історичних етапах їх розвитку. «Контакти української мови з іншими слов'янськими... визначалися перш за все його історичною близькістю» [Белодед 1986, с. 187]. Проте, проблема порівняльного вивчення близькоспоріднених мов має свої особливості. «Близькоспорідненість, - відзначає І.К. Білодід, - таїть в собі і моменти, що вимагають до себе великої уваги в сенсі культури, правильності, нормативності мови, знання обох мов» [Белодед 1975, с. 60].

У даній статті розглядається лексика близькоспоріднених мов, оскільки лексична система – відкритіша, рухоміша система мови в порівнянні з іншими його системами, наприклад, фонетичною або граматичною. Це пояснюється тим, що словарний склад мови найтіснішим чином пов'язаний з життям суспільства, з історичним і сучасним розвитком народу – носія даної мови.

У лексичних системах близькоспоріднених мов російського і українського народів виразно відобразилися як загальні процеси і тенденції розвитку двох мов, обумовлені спільністю походження і близькістю їх історичних шляхів, так і національно-специфічні, індивідуальні риси, що визначили їх функціонування як самостійних мов.

Дотепер в питанні вивчення лексики як системи зроблені лише перші кроки. Як справедливо відзначає І. С. Козирєв, «поки що не вдається піддати вивченню всю систему лексики або її основну частину, а вдається лише, виходячи з логічно виведених принципів системності лексики, досліджувати незначні її ланки» [Козырев 1970, с. 38-39].

Труднощі вивчення і опису лексико-семантичної системи мови полягають в тому, що вона складається з безлічі компонентів і при цьому «місце майже кожного з них в лексико-семантичній системі вимагає спеціального опису, нерідко і особливих

фундаментальних досліджень» [Козырев 1970, с. 42]. Подібного роду складності при вивченні лексичної системи мови підкреслюють і інші дослідники. «У словарному складі будь-якої мови налічуються багато тисяч слів і стійких словосполучень, кожне з яких є змістовою одиницею – в тому або іншому ступені індивідуальною і неповторною і тому заслуговують окремого розгляду» [Ахманова та ін. 1956, с. 5].

У таких випадках абсолютно точний переклад (усний або письмовий) неможливий із-за різних картин світу в різних етносах, що створюються різними мовами. Найбільш частим випадком такої мовної невідповідності виступає відсутність об'ємного еквівалента для виразу того або іншого поняття, і навіть відсутність самого поняття. Це викликано тим, що поняття або предмети, що позначаються такими термінами, унікальні для даної культури і тому в інших культурах відсутні, і, отже, там немає і термінів для їх виразу (наприклад, рос.: *самовар, тульский пряник,* укр.: *сало, вареники, сорочинський ярмарок, гетьман,* польськ.: *szlachta*).

Одне з головних завдань перекладу полягає в максимально повній передачі змісту оригіналу, і, як правило, фактична спільність змісту оригіналу і перекладу вельми значна.

Еквівалентність окремих слів в оригіналі і в перекладі припускає максимальну близькість не тільки наочно-логічного, але і конотативного значення співвіднесених слів, яке відображає характер сприйняття інформації, що міститься в слові. Найбільшу роль в передачі конотативного аспекту семантики слова оригіналу грають його емоційний, стилістичний і образний компоненти. У будь-якій мові існують слова, які співпадають за наочно-логічним значенням, але розрізняються за наявності або характеру емоційного компоненту в семантиці слова. Розглянемо генетично споріднені слова в російській, українській і польській мовах, що мають однакове денотативне значення. Слова *собака, дело, курить* – конотативно нейтральні в російській мові, а в українській (*собака, діло, палити*) і в польській (*sobaka, dzieło, kurzyć*) сприймаються як іншомовні, оскільки в українській мові існують конотативно нейтральні синоніми – *пес, справа, палити,* а в польській – *pies, sprawa, palić*. Так, в російській мові запозичені слова, що вживаються в загальній мові, переважно ще не засвоєні мовою, тобто несуть конотацію іншомовності, іноді книжності, тоді як в польській ті ж слова в більшості розмовні, оскільки міцно засвоєні мовою: *aktualność – актуальность, злободневность, своевременность, aktywizacja – активизация, оживление, подъем, anomalia – аномалия, отклонение, неправильность, audiencja – аудиенция, прием.*.

І, навпаки, відвічні в польській мові слова, як правило, нейтральні, тоді як схожі форми в російській мові розмовно конотативні, іноді – пейоративні: *kudłaty* – кудлатый, лохматый, косматый, всклокоченный, *najazd – наезд, набег, наскок, вторжение, нападение, oglosić – огласить, опубликовать, обнародовать, объявить.*

Завдяки близькості російської і української мов, велика частина їх лексики тотожна за денотацією, але не завжди співпадає за конотацією. Найбільш частими є конотативні розбіжності там, де в українській мові слова функціонують як загальновживані, а в російській мові ті ж форми слів функціонально тяжіють до розмовних, і завдяки цьому вони по відношенню до своїх українських аналогів конотативно надмірні: укр.: *вояки, замордувати, здохнути, шкодливий, шкодити* (всі нейтральні) – рос.: *вояки, замордовать, сдохнуть, шкодливый, шкодить* (всі розмовні і пейоративні).

Чим сильніша відмінність в професійних і соціальних реаліях, тим складніше розуміння жаргонно-конотативних слів. У близькоспоріднених мовах, де соціальні реалії співпадають, лексика має однакове конотативне забарвлення. Порівняємо:

*заливати (брехати, одурювати)* – в українській мові і *заливать* – в російській. Обидва слова мають конотацію жаргоністичності.

Оскільки в одному слові є переважно декілька конотатів, то їх розбіжність відбувається в багатьох лексичних паралелях. Ігнорування таких тонких конотативних відмінностей в міжмовних синонімах веде до спотворення в перекладі. Особливо це стосується перекладів на близькоспоріднені мови, де єдина денотативна спрямованість і схожа звукова форма лексем створюють помилкове враження однакового їх конотативного змісту. Порівняємо польські і російські форми: *bydło – быдло, скот, bzik – бзык, причуда, darmowy – дармовой, бесплатный, manatki – манатки, пожитки, mordować – мордовать, убивать, wymagać – вымагать, требовать.* В польській мові всі слова є конотативно нейтральними, а в російській вони мають пейоративну і навіть жаргоністичну конотацію. Таким чином, між схожими польськими і російськими формами є сильна розбіжність за видами конотації.

Тому збереження в перекладі емоційної характеристики вислову шляхом використання слів з відповідним конотативним значенням представляє виняткову важливість для досягнення еквівалентності, оскільки недотримання цієї вимоги може зробити переклад повністю нееквівалентним.

### *Література*

*Ахманова О.С., Виноградов В.В., Иванов В.В.* О некоторых вопросах и задачах описательной, исторической и сравнительно-исторической лексикологии // Вопросы языкознания. – 1956. - № 3. – С. 5. *Белодед И.К.* Взаимодействие русского и украинского языков в процессе обучения им. // Русский язык за рубежом, 1975. - № 1. – С. 60. *Белодед И.К.* Контакты украинского языка с другими славянскими и унификация его устной литературной формы // Білодід І.К. Вибрані праці: В 3 т., К.: Наукова думка, 1986. – Т. 1. *Бодуен де Куртене И.А.* Избранные труды по общему языкознанию. – Т. 2. – М.: Издательство АН СССР, 1963. – 392 с. *Будагов Р.А.* Близкородственные языки и некоторые особенности их изучения. // Типология сходств и различий близкородственных языков. – Кишинев: Центр. тип-я, ГП, 1975. – 305 с. *Ижакевич Г.П., Кононенко В.И., Пилинский Н.Н., Сиротина В.А.*. Сопоставительная стилистика русского и украинского языков. К.: Вища школа, 1980. – 208 с. *Козырев И.С.* Очерки по сравнительно-исторической лексикологии русского и белорусского языков. – Орел: Изд-во ОГУ, 1970. – 210 с.

**ЗАХАРОВА Н.В.**
(*Запорізький нац. ун-т*)

## ФУНКЦІОНУВАННЯ НАРОДНОЇ ЗАГАДКИ В МОВЛЕННІ (на матеріалі українських і німецьких народних загадок)

*Актуальність* проблеми, що зумовило вибір теми дослідження, полягає у тому, що питання виявлення особливостей функціонування народної загадки в мовленні з огляду на її дискурсивну природу та заглиблення в багатовекторну проблематику комунікативної ситуації майже не ставилося на порядок денний і не висвітлювалося в наукових колах, відтак потребує докладного опрацювання.

*Метою* цієї статті є аналіз народної загадки не тільки як віртуальної одиниці мовного та мовленнєвого фондів, що відрізняється своєю комунікативною автосемантією та історично набутим прагматично-комунікативним потенціалом, тобто як ізольованого мовно-мовленнєвого утворення, а й як актуальної одиниці мовлення.